R E C E N Z I J A

Damir Josipovič (2004), *Dejavniki rodnostnega obnašanja v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC (Geografija Slovenije, 9). 160 strani. ISBN 961-6500-67-8.

Stopnjo rodnosti, ki ne dosega ravni enostavnega obnavljanja prebivalstva, pogosto poudarjajo kot problem tako v vsakdanjem političnem kot tudi širšem družbenem diskurzu. Zato so poskusi definiranja dejavnikov, ki vplivajo na vse manj rojenih otrok, toliko bolj pomembni, saj pojasnjeni dejavniki ponujajo možnost za oblikovanje ukrepov, ki bi odgovorili na problematiko in sprožili želene premike.

Josipovič se torej loteva v današnjem času zelo aktualne teme. V monografiji so opredeljeni tako dejavniki, ki vplivajo na stopnjo rodnosti v Sloveniji, kakor tudi njihova moč, medsebojna povezanost in sočinkovanje. Avtor išče odgovore skozi geografijo, ki jo prepleta z demografijo in sociologijo. Osredotoči se na preverjanje značilnosti gibanja rodnosti v treh družbenoekonomsko strukturno različnih območjih Slovenije, in sicer v Prekmurju, Zasavju in v upravni enoti Domžale. Kriterij izbire teh treh območij je različna družbenoekonomska struktura.

Sestava monografije je pregledna in pri obravnavanju problematike upošteva princip logičnega sosledja, kar tudi bralcem, ki niso »doma« v demografiji, omogoči, da se seznanijo z vprašanjem rodnostnega vedenja v širšem pomenu. Besedilo dobro teče, a ga mestoma upočasni navajanje statističnih parametrov, ki jih statistično manj podkovani bralci slabše razumejo.

V uvodnem delu avtor opredeli obravnavano tematiko in cilje in umesti Slovenijo v demografske procese Evrope in preostalega sveta. Sledi pojasnitev empirije, ki je sestavljena iz dveh delov, in sicer iz analize podatkov, zbranih na Statističnem uradu Republike Slovenije, in iz analize podatkov, pridobljenih z anketo, izvedeno v šolskem letu 2000/2001 na vzorcu staršev otrok, ki so na analiziranih območjih v tistem času obiskovali prvi razred osemletke oz. drugi razred devetletke. Teoretski del avtor namenja definiciji demografije, razlagi njene povezanosti z drugimi disciplinami pa tudi izbiri in pojasnitvi pristopa k obravnavani problematiki in teoretskemu okviru proučevanja rodnosti. Četrto poglavje obsega analizo rezultatov, izluščenih iz statističnih podatkov, in podatkov, zbranih z anketo, čemur sledi sintezni del ugotovitev.

Uporabljeni geografski pristop temelji na behavioristični teoriji, se pravi, išče povezave med obnašanjem ljudi in značilnostmi fizičnega ali družbenega okolja, iz katerega izhajajo in v katerem prebivajo. Časovno avtor zaobjame zlasti obdobje od leta 1980 – to je, od začetka drugega demografskega prehoda – do leta 2000. Prav v to obdobje namreč lociramo številne spremembe, ki se nanašajo na družinsko življenje v Sloveniji. To je čas začetka vidnih sprememb tako v družinskih potekih kakor tudi v zastopanosti družinskih oblik. In med spremembami v družinskem življenju sta tudi odlaganje rojstev v poznejša leta in zmanjševanje števila otrok, kar je seveda povezano z zmanjševanjem stopnje rodnosti. Ta je leta 1980 še dosegala raven obnavljanja prebivalstva, leta 2004 pa je bila stopnja rodnosti manjša že za enega otroka. Ženske v reproduktivnem obdobju imajo tako danes v povprečju skoraj otroka manj kot pred dobrimi dvajsetimi leti. Vendar rodnost sama po sebi ni problematična, dokler njeno upadanje ne začne rušiti medgeneracijskega sporazuma, s čimer lahko pride do resnih konfliktov med generacijami. Razlog je seveda v ekonomski komponenti oziroma, natančneje, v sporazumu, da delovno aktivna populacija vzdržuje generacije, ki so že izstopile iz trga dela.

Avtor se v analizi vplivov na rodnostno obnašanje bolj osredotoči na objektivne dejavnike rodnosti in poudarja biološke, ekonomske,

družbene, kulturne in geografske dejavnike. Zadnje povezuje z ostalimi, s čimer dokazuje, da je stopnja rodnosti na določenem območju odvisna tudi od prostora in njegovih značilnosti. A kot pravi avtor, »ravno geografska in časovna diferenciacija kažeta, da se moč posameznih dejavnikov spreminja, da nekje delujejo še drugi dejavniki, ki jih spet drugje sploh ni. V tem je pomen geografskega pristopa k študiju rodnosti in demografske problematike nasploh« (101).

Rodnostne razmere so na obravnavanih območjih precej različne, prav tako pa tudi znotraj njih. Razlike med območji so večje, kar po avtorjevem mnenju kaže »na bistveno povezanost z regionalnogeografsko strukturo oziroma z geografskim prostorom, v katerem se določeno rodnostno obnašanje oblikuje« (143).

Med splošnimi ugotovitvami iz Josipovičevih analiz statističnih podatkov velja omeniti, da je stopnja rodnosti povezana z izobrazbo, še zlasti z izobrazbo žensk (višja pomeni manj otrok), s stopnjo urbanizacije (višja prav tako pomeni manjšo rodnost) in s tipom reliefa (rodnost je višja v hribovitih predelih). Rodnost se prav tako viša z večanjem deleža kmečkega prebivalstva in upada z večanjem obsega terciarnega sektorja.

Še posebej so zanimivi rezultati ankete, ki so med drugim pokazali, da si moški v Prekmurju in Zasavju v povprečju želijo več otrok kot ženske, v UE Domžale pa si ženske želijo več otrok. Med anketiranimi so prevladovale družine z dvema otrokoma, število otrok v družini pa je povezano s številom otrok v orientacijski družini staršev. Rezultati so ovrgli tudi stereotipne predstave o večjem številu otrok v družinah, ki se etnično opredelijo za neslovenske. Pomembno vlogo pri vplivu na število otrok v družini ima verska pripadnost, zlasti v tem smislu, da imajo verujoči na vseh analiziranih območjih v povprečju več otrok od neverujočih. Stopnja rodnosti pa na drugi strani ni statistično povezana s prihodki anketiranih.

Ko avtor podaja ugotovitve o različnih tipih družin, razlikuje zgolj med »samohranilskimi in ostalimi družinami«, pri čemer moti terminološka oznaka prvih, saj se omenjeni termin danes praviloma ne uporablja več, in sicer zaradi vrednostne konotacije pojma in opažanja, da tisti od staršev, ki živi sam z otrokom, najpogosteje ni edini ekonomski vir preživetja družine. Na tem mestu bi tako bilo bolje govoriti o enostarševskih družinah.

Josipovič se dotakne tudi pomena odnosa prebivalstvene politike do problema rodnosti, kjer ugotavlja, da postaja »zaradi prevladujoče ekonomske usmeritve sedanja, višji rodnosti nenaklonjena politika orodje nadaljevanja trenutnih trendov« (46). Ta ugotovitev se ne zdi natančna, vsaj ko gre za vprašanje politike starševskega varstva in družinskih prejemkov, saj so nekateri avtorji primerjalnih raziskav evropskih politik (npr. Wallace 2003) Slovenijo imenovali kar »Švedska na jugu«, kar pomeni, da sedanje možnosti niso slabe, je pa treba seveda na drugi strani upoštevati tudi možnost realizacije v praksi, kar se še posebej izkaže kot problem znotraj sfere plačanega dela. Prav možnost usklajevanja plačanega dela in družinskega življenja je danes obravnavan kot eden izmed dejavnikov, ki tudi vpliva na odločitev o številu otrok v družini.

V zadnjem delu avtor predlaga tudi možne ukrepe, ki bi lahko bodisi na srednji ali dolgi rok vplivali na dvig rodnosti. Zaobjame širok spekter variant od senzibilizacije javnosti za problematiko, ukrepov na področjih davčne, stanovanjske in šolske politike, vloge nevladnih organizacij in cerkve, ki naj bi vplivala zlasti s svojim vrednostnim sistemom, pa vse do ohranjanja vitalne poselitve podeželja. Vsekakor je znotraj različnih politik še kar nekaj možnosti, ki bi lahko lajšale odločitve staršev za otroke, ne smemo pa pozabiti, da je družina bila in ostaja ena temeljnih vrednot slovenske družbe, kar se že leta potrjuje v raziskavah javnega mnenja. A kot smo videli tudi iz opisanih rezultatov, same vrednote oz. želje in preference niso dovolj za realizacijo. Kot izpostavi avtor, so dejavniki vplivanja na rodnostno obnašanje kompleksni in medsebojno prepleteni, kar pomeni, da jih ne moremo obravnavati ločeno.

Zaradi svojstvenega pristopa je lahko knjiga zanimiva za širok krog bralcev, ki vključuje tako študente različnih smeri kakor tudi raziskovalce in strokovnjake, ki se ukvarjajo z vprašanjem rodnosti, pa tudi za politične akterje, ki za zapletena vprašanja, kot je nizka rodnost, predlagajo (pre)enostavne rešitve.

Tjaša Žakelj